

Obsah

Předmluva autora	5
1) Jméno našich časů	9
2) Nepohodlné barvy duhy	16
3) Oni jsou mezi námi	23
4) O rybě, která smrdí od hlavy	35
5) Jak Budoucnost našla svůj domov	47
6) Média a stín	66
7) Proč se ženy nedívají na gay porno?	74
8) Naše poklady: Rychlé šípy, major Zeman a cěčka	85
9) Červená Karkulka: Příspěvek tiché hysterky k ateismu	104
10) Perníková chaloupka: Od vyhnání z ráje k apokalypse	112
11) Frommova Karkulka: Jak se bouří ženy	121
12) Úvod do teorie hrdiny	134
13) Foglar, homosexualita, skejťácké paradigma a ideál jáství	160
14) O hovně	175
15) Proč nejsem zeleným a feministou	186
16) Kytice pro pana obrlajtnanta	194
17) Jazyk jako Osvětím	199
Použitá a citovaná literatura	216

Předmluva autora

Eseje shromážděné v této knize vycházely v letech 2002–2005 v *Obrysu-Kmeni* (7), na www.dobraadresa.cz (4) a na www.britskelisty.cz (4). Pro knižní vydání jsem většinu z nich přepracoval či upravil, a k tomu jsem speciálně pro knižní vydání připojil dva zásadnější a delší texty: *Jak budoucnost našla svůj domov* a *Jazyk jako Osvětím*.

První mé poděkování patří Karlu Sýsovi. Při studiu žurnalistiky jsem se dozvěděl, že k definičním znakům žánru eseje patří společenská významnost autora. Pokud esej píše člověk, jehož názory touto společenskou prestiží nejsou zaručeny, je to podobné, jako kdyby se někdo pokoušel televizním dramaturgům vnutit detektivku, v níž nedojde k žádnému zločinu. Prvním, kdo uvěřil, že doba je natolik vymknuta z kloubů, že i detektivky bez zločinu jsou možné, byl právě Karel Sýs. Vděčím mu i za mnoho jiných věcí, dost zásadních pro mé přežití, využívám tedy tohoto místa k tomu, abych ho ve svém poděkování předsadil všem ostatním.

Dalšími, kdo přistoupili k mým textům s jistou solidaritou (anebo zásadní neznalostí žánru), byl šéfredaktor internetové revue *Dobrá adresa* Štefan Švec a šéfredaktor internetového deníku *Britské listy* Jan Čulík. I jim patří dík.

Kromě dávných a pochybných ambicí literárních pramenů velká část textů z ambicí vědeckých, přesněji je napojena na mou diplomovou práci *Latentní význam reklamního textu. Typologie sémiotických metastruktur*, kterou jsem vypracoval před jistým časem na Fakultě sociálních věd UK. Pokud by to nebylo zcela nezajímavé, řekl bych dokonce, že má diplomová práce je Tórou a tato kniha je jejím rabínským komentářem. Důležitější však je, že zmiňovanou diplomovou práci jsem vytvořil pod vedením lingvisty a sémiotika Otakara Šoltyse, takže i jemu

patří při příležitosti vydání této knihy dík, neboť je-li v ní něco seriózního, ba snad dokonce odborného, od něho jest.

Konečně, zásadní poděkování patří nakladateli Jakubu Hlaváčkovi. Tato kniha nevyšla způsobem, který je v naší zemi obvyklý – nevydal ji kamarád kamarádovi. Jakub Hlaváček si tuto knihu vyvolil jen kvůli jejím myšlenkám. Nikoli však, že by ho uhranuly svou hloubkou. Právě naopak, rozhodování pro něj muselo být v tomto smyslu velmi těžké, kupříkladu o text *O houně* jsme sváděli tuhý boj, jakožto pro milovníka alchymie byl pro Jakuba Hlaváčka tento freudiánský dryák opravdu neúnosný. Leč uvěřil v mé texty jiným způsobem, který se v této zemi ghett příliš nepěstuje: uvěřil, že by bylo dobré, aby mé myšlenky vstoupily do veřejného prostoru, přestože se všemi nesouhlasí, a s některými nesouhlasí velmi. Pomáhat na svět i myšlenkám, jimž zcela nevěřím, které nejsou z mého úhlu pohledu pravdivé, nicméně mohou být v jistém smyslu důležité – tento životní způsob je znakem opravdové, hlubinné, integrální demokratičnosti.

Přeji všem čtenářům, aby obálka nebyla tím jediným, co je na této knize zaujme.

Jan Stern

Památce Karla Kosíka

Již velmi dlouho se pod člověkem chvěje zem. Jistý druh úvah o člověku, který jistě mnohdy přispěl k lidskému osvobození, tuto skutečnost zastírá. Představuje nám ve svém vyprávění člověka dávných časů jako otroka a dějiny pak jako dějiny osvobodování, emancipace a také individualizace. Zvykli jsme si v tomto vyprávění žít, měli jsme k tomu mnohé a dobré důvody, ale zabránilo nám to vnímat vyprávění trochu jiné. Vyprávění, které říká, že člověk dávných časů byl sice otrokem při stavbách pyramid, ale zároveň byl středem vesmíru, byl mikrokosmem, v němž se odrážel makrokosmos, byl vrcholem stvoření, Bůh na něm měl přímý zájem.

Člověk v našich časech jako bytost proti tomu výrazně devalvoval. Země se ocitla kdesi na periferii Vesmíru. Člověk se stal hříčkou evoluce. Zjistili jsme, že 95 procent našich rozhodnutí má iracionální a pudový základ. Odhalili jsme hlubiny našeho nevědomí, které z podstaty nemáme naprosto pod kontrolou, ačkoli nám diktují kontury naší intimity. Začali jsme vážně počítat s mnohem vyspělejšími mimozemskými civilizacemi, dokonce jako s konstruktéry civilizace vlastní. Planeta, která nám byla kdysi prý samotným Bohem dána k dispozici, se nám rozpadá pod rukama, člověk se stal likvidátorem všeho živého, parazitem, ba dokonce nádorem na těle matky Země. Stal se bytostí, jež neudržela jedinou ideu, která ji povyšovala. Televize nám pak dala nahlédnout do násilné a ubohé podstaty člověka, internet nám hravě prokázal veskrze perverzní podstatu naší sexuality. Byli jsme prý osvobozeni, ale jen za cenu toho, že jsme se zavalili technikou, které jsme se naprosto podřídili. Zatímco člověk dávných časů prý trpěl v řádu, kde mu byl nad-

řízen Bůh a jím předurčený panovník, kterým bylo oběma třeba sloužit, člověk časů našich prožívá euforii svobody v neřádu, kde mu prý není nadřizen nikdo a nic, a tak je třeba sloužit Ničemu a Nicotě.

Nedávno začala jedna gramofonová korporace v teleshoppingu na českých televizích propagovat největší výběr hitů 90. let. Hudební byznys má svá pravidla, každou dekádu je třeba jednoho dne takto úhledně zabalit a prodat. A vyrobit tak mýtus. Přes veškeré mnohvrstevné vření šedesátých let se sixties rozprodaly v podobných telešopinžích jako éra lásky a květin. Když mýtotvorci balili léta devadesátá, napsali na balíček nic neříkajících středněproudových hitů pochopitelně „léta svobody“. Ale pečlivě vyvinutý mýtotvorný čich naznačoval, že tahle nálepka se prostě příliš odlepuje, a dokud lidé budou cítit intimní omrzliny ze sychravé nejistoty a zmatku, které nineties pro velkou část lidí znamenaly, tak bude tato dlouho připravovaná a ve štábech globalizačních megastruktur schvalovaná nálepka pořád padat. Proto byla v teleshoppingovém klipu vzápětí geniálně přeražena nálepkou „léta euforická“. Mýtus, byť fabrikovaný imagologickými kolosy, se tak znovu ukázal jako nikoli iluze, ale jako velice radikální definice pravdy. Z perestrojkové, takřka mesiášské atmosféry totiž zbyla v průběhu devadesátých let jen zvláštní pachutí neodbytné, tak trochu horečnaté euforie. Pochopit naši dobu znamená pochopit do hloubky epochální roli euforie v dnešním světě.

Bylo-li životním stylem dávných časů utrpení, je životním stylem časů našich právě euforie. Utrpení je v naší kultuře mohutně konotováno významem smyslu, osvobození, spásy. Všichni dokážeme převyprávět nějaký příběh o tom, jak z utrpení vzešla jiskra duchovní transcendence, jiskra vzpoury, jak se z něho zdvihla antiteze. Utrpení je metaforou zápasu s rozporností světa. V naší kultuře není třeba pečlivě vysvětlovat, proč je utrpení velkolepou cestou ke smyslu. Z euforie však nelze dojít nikam jinam než k další dávce euforie.

Euforie není extáze, jíž se lidé po staletí prolamovali k jiným světům a jiným výhledům neboli vizím. Euforie nezavírá oči k tomu, aby ostřeji viděla neviditelné, jako to dělávala extáze. Euforie oči zavírá, aby viděla obrazy falešné, byť se tyto obrazy

zuřivě tváří jako realita a ve své schopnosti simulovat realitu dávno realitu samu překonaly, jak tvrdil Jean Baudrillard. Jistě chápu, že pro člověka odkojeného materialismem je to asi obtížné přijmout, ale mezi extází a euforií se rozvírá obrovská propast a je to přesně ta propast, která dělí naši dobu od smyslu.

Euforie je neonové srdce pověšené na gotickou věž. Euforie je kýč přijatý za životní styl. Extáze byla forma transcendování světa v dávných časech. Novověcí poslové světla, stržení úžasnou hebrejskou dějinnou vizí, přeložili toto transcendování do časového kódu. Vyprávěli si o pokroku, o říši svobody, o komunismu, o spravedlivém světě, aby stvrdili vědomě či nevědomě dávné poznání lidského rodu: že *smysl světa* kolem nás je v tom, abychom ho *překonávali*. Euforie a její epocha učinila smyslem světa samotný svět.

Ač to pro grafiky dobových omalovánek bude znít jako poznámka ze sna či zpoza plotu psychiatrické léčebny, naše doba má k době dejme tomu padesátých let 20. století mnohem dál, než mají padesátá léta 20. století dejme tomu ke starému Egyptu. Žijeme v době mohutného převratu, jehož epochálnost nemá srovnání. A právě proto, že nemá srovnání, nic nepozorujeme. Když povstával novovek, mohli velicí duchové říci: nyní se otřásá svět v základech, právě proto, že mohli srovnat tento nadcházející otřes s otřesy, které se již několikrát v nám známých dějinách odehrály. Každé opravdové vyprávění o revoluci potřebuje aspoň hrst nějakých revolucí předešlých, aby se v jejich zrcadle poznalo. Ale pokud se odehrává něco, co lidé dosud nezažili, je málo pravděpodobné, že si toho někdo vůbec všimne, ačkoli se tím svět obrací naruby.

Známe kosti, keramiku, výrobní postupy starých světů, známe docela podrobně ty staré světy otroctví, ale zapomínáme, že ty světy byly stvořeny ke svému překonávání. Vysmíváme se lidem, kteří se celý život připravovali na život posmrtný, a máme k tomu mnohdy dobrý důvod. Nicméně, my jsme první civilizace dějin, která se rozhodla *učinít tento svět oním světem*.

Nedávno obskurní sekta raeliánů ohlásila naklonování prvního člověka. Konečným cílem sekty je nesmrtelnost: naklonovávat do nekonečna své tělo a přemísťovat jen mozek z těla, které

se proměnilo a zestárlo, do těla náhradního. Toto obskurní vyprávění je tím nejhlubším vyprávěním o našem světě. Naše těla (příroda, přirozenost, přirozený řád) svědčí tak jako po tisíceletí o nutnosti vyvíjet se, dospívat, neomezovat se na tělo, neomezovat se na svět, jít dál, zestárnout a odejít, zmoudřet a prohlédnout skrze svět k podstatě. Pomatené mozky v některých tělech se však rozhodly zůstat ve světě, jaký je, zůstat v těle, jaké je, věčně sériově dovyrábět tělo a svět, odsoudit svět ke své věčné a neměnné přítomnosti. Odsoudily tento svět k věčnosti. Učinily tak však jen jako pouťová zrcátka odrážející mohutný civilizaci pohyb.

Svět, který byl kdysi dávno, stejně jako ještě tak nedávno, definován jako bolavá cesta, se stal rajským cílem. Theodor Adorno svou slavnou větou: „Čím neproniknutelnější je svět jako jev, tím neproniknutelnější je jev jako ideologie,“ zřejmě jako první odhalil, že Svět se stal jedinou a totální Ideologií našich časů. Zatímco lidé toužili dříve po věčnosti, po věčném životě (což znamenalo zasvětit život smyslu), ideologové Světa-Ideologie touží po nesmrtelnosti, po nekonečném oddalování smrti (což znamená zasvětit svůj život nesmyslu). Tajemné uhranutí životem a jeho smyslem versus bizarní uhranutí smrtí a její nesmyslností. Touha po věčnosti odklizená ve jménu touhy po nekonečném přežívání. Nesmrtelní nikdy nemohou dovršit život, mohou jen navěky hledět do tváře smrti, zašeptá filosof nad raeliánským střípkem z mediální laviny, který se mu zasekne do sítnice. Rakovinná buňka se liší od buňky zdravé tím, že neumírá, že přežívá tělo, přežívá svůj svět, zašeptá podobně biolog. Zkrátka, není těžké filozoficky zúctovat s nesmrtelnými klony. Více potíží vyvolává střet s faktem, že raeliánská bizarnost je jen nijak moc pokřiveným zrcadlem naší euforické každodennosti. S ní úctovat je bolavé a nebezpečné.

Buddhisté vidí tento svět jednak jako závoj, jako iluzi, a pak jako školu. Nový člověk nové epochy je teenager, který se na maturitním večírku rozhodl, že po prázdninách přijde do školy znovu a bude tam chodit už furt, neboť život na high school je přeci tak easy, happy a free. Je-li pro buddhisty svět závoj hozený přes pravou skutečnost, závoj, skrze nějž je třeba prohlédnout, nový člověk se přihlášením ke světu jakožto ideo-

logii přihlásil k identitě závoje. Přihlášení se ke světu znamená stát se světem, stát se závojem, který přežije všechny naše nádeje a zápasy. Konkrétní praktikou takového přežívání je euforie.

Gnose tvrdí, že zatímco člověka stvořil Bůh, svět byl stvořen demiurgem, který je také nazýván Lež či Omyl. Tento demiurg je pravděpodobně jednou z nejvyšších a nejtajemnějších podob ďábla. I v bibli se říká, že ďábel je kníže *tohoto* světa. Euforie je přivřením očí, které zakrývá rozpornost, nesrovnalost, jež nás pudívala tento svět překonat. Přivřením očí, které svět učiní rozmazaně snesitelným, samozřejmým a umožní nám v něm zůstat a nezemřít úzkostí či nudou. Euforie je stvrzením světa, stvrzením lži, tancem na diskotéce dýdžeje demiurga. „Bůh je DJ,“ zní text slavné elektronické skladby skupiny Faithless. Jenže Bůh má v ruce bič a žene lidi přes poušť. Ten pán vyluzující omamné a nekonečně se opakující rytmy magického konzumu bude asi někdo jiný než Bůh.

Herbert Marcuse kdysi geniálně napsal, že život v industriální civilizaci je život lidí „v euforii nešťastných“. Je třeba jen připodotknout, co Marcusemu tehdy již nestálo za to domyslet, neboť chvátil z dobrých důvodů k podstatě něčeho jiného, než je pojem štěstí: euforie a neštěstí totiž jdou ruku v ruce vždy, člověk v euforii je vždy zákonitě hluboce nešťastný a nešťastný člověk je nešťastným, dokud se nezabaví své představě o štěstí jako o euforii. Buddhisté vidí štěstí v osvobození se od tohoto světa, od nutnosti se do něj znovu rodit. Nový člověk epochy Světa-Ideologie potřebuje *náhražku* takové transcendentální svobody a jejího dějinného překódování, potřebuje euforii, která vrcholí nutně neustálým se přerováváním, rakovinným neumíráním, v komiksovém vydání pak přehazováním mozků do stále nových těl, v pouličním vydání fast foodem, který nám v hudebním podkresu pouští k zažívání milionů tun vybitých stád všechny hity „let euforických“. Buddhisté tento proces nazývají Peklem, Evropané Ekonomickým růstem. Přitom první jmenovaný pojem je o něco méně metaforický než druhý.

Přivírání očí za účelem rozmazání kontur a přežití světa je i jiným přivíráním očí. Ne náhodou čeština pod souslovím „přivřít oko“ myslí i akt shovívavosti. Člověk v euforii je v zásadě tolerantní. Tolerance jako pilíř Světa-Ideologie je především to-

lerancí k ďáblovi a jeho plánům. Jalová tolerance ve smyslu „politické korektnosti“, která je vyžadována jako svatosvatý princip Západu, je rafinovanou výzvou ke smíření se se světem, jaký je, k zastavení zápasu o smysl, k ukončení zápolení s rozporností, a to vše pod pláštěm smíření se s odlišností. Ve skutečnosti je západní „tolerance“ jen rezignací nad snahou pochopit podstatu odlišnosti. Jen beránčím rouchem nepřiznávajícím, že za tolerancí k odlišnosti je touha a potřeba každou odlišnost prodat. Indiánský náhrdelník na krku černošské modelky v reklamě na cigarety L&M, to je vrchol multikulturálního sebeklamu vystavěného na podřezaných duších kultur, které takové náhrdelníky kdysi opravdu nosily a chápaly jejich smysl. Když Marcuse kdysi mluvil o „represivní toleranci“, nadávali mu, že jako zhýčkané západní marxistické židě už neví, co by tomu kapitalismu vytkl, a tak se uchyluje k abstraktním paradoxům. Represivní tolerance je však docela prostě tolerance, jejímž jádrem je euforie.

Již velmi dlouho se pod člověkem chvěje zem. Ztratil výsadní postavení vůči vesmíru. To samo o sobě je nadějně vyprávění, příběh dospělosti je koneckonců příběhem o decentralizaci. Jenže člověk konzumní euforie dospělý není, snaží se ztracenou výsadnost kompenzovat technickými zázraky, které ho vzápětí ponížují na šikovní zvíře. Snaží se střed vesmíru kompenzovat návratem k infantilitě, ke středu dělohy, k euforické slasti, k hédonistickému egoismu konzumu, a tím přiznává svou nevyspělost tak kontrastující s děsivou hirošimskou podstatou jeho „hraček“. Snaží se brutální postdějinnou decentralizaci kompenzovat ideologií individualismu, a tím je jen stále víc osamoceny, zoufalý, úzkostně rozechvělý či „rozptýleně úzkostný“, jak píše David Riesman. Freud chápe dospělost jako osvobození se od infantilní potřeby slasti, na sexuální rovině jako průlom k objektu. Ač je to dnes politicky nekorektní, třeba homosexualitu vidí Freud jako neschopnost zamilovat se do objektu, který má jiné pohlavní ústrojí než já, a tedy jako zastydlé zaklínění ve vlastním obraze. Pokud se člověk neprolomí z hrdinských akčních póz k jiným lidem, jiným světům (či „zítřkům“), pokud neprolomí krunýř Světa-Ideologie, stojíme na prahu *neskutečné* fascinující epochy, která nemá obdoby. Epochy komiksového

nadčlověčenského mutanta s nudlí u nosu. Epoque decentralizovaného dítěte zahleněného frustrací a touhou. Epoque raeliánské genetiky, nesmrtelné úzkostné euforie a magicky dětské reklamní lži.

Ještě stále je ovšem čas se sbalit a vyjít z magického Egypta. Na poušť, do nejistoty, do dospělosti. Miliony faraonů, bezmocně zmítaných touhou konformovat se s každým záchvěvem pavučiny a přitom být nevázaný, si našeho odchodu patrně ani nevšimnou. Ještě je čas znovu promyslet mojžíšovskou výzvu vložit transcendenci do dějin, výzvu, jejíž moderní osvícenská interpretace nás, pravda, přivedla docela prostě znovu na úpatí pyramid. Rudé moře jsme na této cestě pro jistotu vysušili, a snad to byla ta hlavní chyba. Možná proto jsme zabloudivi, možná stačilo jen trochu víry a trpělivosti a rozestoupilo by se. Pokud se vydáme znovu na cestu, půjdeme znovu přes poušť, tentokrát přes tu, kterou jsme sami stvořili. Doufejme, že má někde konce. Žádný konkrétní slib horizontu, žádnou zaslíbenou zemi tentokrát v hledáčku mít nebudeme. Snad právě proto bychom se s ní tentokrát třeba minout nemuseli...